

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.33>

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ІНВЕСТУВАННЯ ПЕНСІЙНИХ АКТИВІВ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Рошканюк В.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри господарського права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Рошканюк В.М. Перспективні напрями інвестування пенсійних активів як фактор економічного розвитку України.

Вказується, тривалий час в Україні гальмуються як економічні так і соціальні реформи. Наприклад, минуло 25 років з прийняття Основ законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, 19 років з часткового набуття чинності Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Однак ситуація в царині пенсійного забезпечення докорінним чином не змінилася. Ми пишаємося багатоманітністю видів соціального забезпечення, однак розмір багатьох з них критеріально не відповідає вимогам Закону України «Про державні соціальні стандарти і гарантії», Європейській соціальній Хартії, Конвенції Про мінімальні норми соціального забезпечення та іншим нормативним актам. Однією з причин є популізм при прийнятті законів у сфері соціального забезпечення, відсутність економічного аналізу щодо спроможності держави виконувати свої позитивні зобов'язання. Про негативні явища такого підходу для правової системи неодноразово вказували як вітчизняні науковці, так і зарубіжні, наприклад Касс Санстейн у відомій публікації «Against positive rights».

Ідея вкладення пенсійних активів у земельні сертифікати не знайшла своє втілення. Однак, інвестування у агро холдінги є досить перспективним. Більшість українців до сих пір проти земельної реформи і відкритого ринку землі, оскільки мають побоювання що це буде використано для розкрадання земельних ресурсів. Якщо би населення було впевнено в тому, що їхні заощадження будуть дійсно інвестовані в земельний бізнес і вони будуть отримувати свій інвестиційний дохід від результатів господарської діяльності у аграрній сфері, то акценти суспільної думки могли б бути зміщені у сторону земельної реформи.

Це лише окремі і далеко не вичерпні напрями потенційного інвестування. Але для повноцінної реалізації вищезгаданих ідей потрібно реальне завершення реформ соціального страхування і, зокрема, пенсійної реформи. Для її законодавчо-

го завершення потрібно скасувати окремі пункти перехідних положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», внести зміни до розділу «гарантії» і негайно вводити їх в дію разом з новою продуманою економічною стратегією. При цьому, інвестування пенсійних активів у високорентабельні галузі економіки повинно провадитися у чіткій кореляції з Керівними принципами ООН з питань бізнесу та прав людини та Європейським зеленим курсом.

Ключові слова: інвестування, пенсійні активи, пенсійна реформа, економічний розвиток України, високорентабельні галузі економіки.

Roshkanyuk V.M. Prospective directions of investment of pension assets as a factor of economic development of Ukraine.

It is indicated that both economic and social reforms have been stalled in Ukraine for a long time. For example, 25 years have passed since the adoption of the Fundamentals of Legislation on Mandatory State Social Insurance, 19 years since the Law of Ukraine «On Mandatory State Pension Insurance» and the Law of Ukraine «On Non-State Pension Insurance» partially entered into force. However, the situation in the field of pension provision has not fundamentally changed. We are proud of the diversity of types of social security, but the size of many of them does not meet the requirements of the Law of Ukraine «On State Social Standards and Guarantees», the European Social Charter, the Convention on Minimum Norms of Social Security and other normative acts. One of the reasons is populism in the adoption of laws in the field of social security, lack of economic analysis of the state's ability to fulfill its positive obligations. The negative effects of this approach for the legal system have been repeatedly pointed out by both domestic and foreign scientists, for example Cass Sunstein in the well-known publication «Against positive rights».

The idea of investing pension assets in land certificates did not materialize. However, investing in agricultural holdings is quite promising. The majority of Ukrainians are still against land reform and the open land market, as they fear that it will be

used to steal land resources. If the population were sure that their savings would really be invested in the land business and they would receive their investment income from the results of economic activity in the agrarian sphere, then the emphasis of public opinion could be shifted in the direction of land reform.

These are only separate and far from exhaustive areas of potential investment. But the full implementation of the above-mentioned ideas requires the real completion of social insurance reforms and, in particular, the pension reform. For its legislative completion, it is necessary to cancel individual clauses of the transitional provisions of the Law of Ukraine «On Mandatory State Pension Insurance», make changes to the «guarantees» section and immediately put them into effect together with a new well-thought-out economic strategy. At the same time, investment of pension assets in highly profitable sectors of the economy should be carried out in clear correlation with the UN Guiding Principles on Business and Human Rights and the European Green Course.

Keywords: investment, pension assets, pension reform, economic development of Ukraine, highly profitable sectors of the economy.

Постановка проблеми. Конституція України, Європейська соціальна хартія та інші міжнародні угоди закріплюють право громадян на соціальний захист на рівні не нижче від прожиткового рівня. Україна взяла на себе міжнародно-правові зобов'язання щодо здійснення соціального забезпечення на рівні соціальних стандартів і гарантій. Однак на практиці розміри переважної більшості соціальних виплат, зокрема пенсій, далекі від забезпечення належного і гідного рівня життя громадян. Постає питання, як інтегрувати пенсійну реформу та економічний розвиток країни?

Мета роботи. Метою даної публікації є висвітлення проблеми зволікання із завершенням пенсійної реформи, показати потенційні можливості інвестування пенсійних активів у окремі сектори, що дозволить Україні зробити економічний прожиток в контексті післявоєнної відбудови.

Аналіз наукових публікацій. Проблемам пенсійного забезпечення присвячено багато робіт українських дослідників, таких як Болотіна Н.Б., Бойко М.Д., Буряк В.Я., Синчук С.М., Сивак С.М., Сирота І.М., Ткаченко Л.Г., Шумило М.М. та багатьох інших. Як правило, у більшості наукових робіт ретельно розглянуті окремі інститути пенсійного права. Проте, у вітчизняній юридичній літературі бракує концептуального бачення виходу із кризи соціальної сфери. На думку автора, в даній статті запропоновано новий підхід щодо підвищення соціальних стандартів в аспекті економічного зростання через ефективне інвестування пенсійних активів.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час в Україні гальмуються як економічні так і соціальні реформи. Наприклад, минуло 25 років з прийняття Основ законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [1], 19 років з часткового набуття чинності Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2] та Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [3]. Однак ситуація в царині пенсійного забезпечення докорінним чином не змінилася. Ми пишаємося багатоманітністю видів соціального забезпечення, однак розмір багатьох з них критеріально не відповідає вимогам Закону України «Про державні соціальні стандарти і гарантії» [4], Європейській соціальній Хартії [5], Конвенції Про мінімальні норми соціального забезпечення [6] та іншим нормативним актам. Однією з причин є популізм при прийнятті законів у сфері соціального забезпечення, відсутність економічного аналізу щодо спроможності держави виконувати свої позитивні зобов'язання. Про негативні явища такого підходу для правової системи неодноразово вказували як вітчизняні науковці, так і зарубіжні, наприклад Касс Санстейн у відомій публікації «Against positive rights» [7].

Україна на сьогоднішній день сплачує дуже високу ціну за свої прагнення побудувати справедливу, соціальноорієнтовану європейську державу. Натомість ми маємо на сьогоднішній день реальну можливість стати повноправним членом ЄС [8]. Попереду нас чекають перемога і економічна відбудова. Руйнація соціальної інфраструктури внаслідок російської агресії негативно впливає на економіку, порушуються логістичні ланцюги та паралізується діяльність частини підприємств, тощо. Це на сьогоднішній день. Але в найближчій після воєнній перспективі Україні слід очікувати колосальних економічних впливань, як за рахунок заарештованих активів країни агресора, так і за рахунок інвестицій світового бізнесу. Адже багато країн захочуть мати справу з сильною країною. На місці зруйнованих підприємств будуть побудовані абсолютно нові за усіма сучасними технологіями, які відповідатимуть повністю вимогам директив ЄС, що містяться в Угоді про асоціацію. Оскільки розвинуте соціальне забезпечення може існувати виключно як зворотна сторона потужної економічної системи, в такому контексті в Україні з'являються реальні можливості для втілення соціальних реформ, і в першу чергу проведення повноцінної пенсійної реформи, як ядра правовідносин по соціальному забезпеченню.

Спробуємо висловити деякі аргументи на захист такої тези.

Реальне запровадження цієї системи надасть можливість акумулювати щорічно десятки мільярдів гривень. В багатьох країнах кошти накопичувальних пенсійних фондів є одним з вагомих дже-

рел довгострокового інвестування. Запровадження такого досвіду дало б можливість інвестувати значні фінансові ресурси в стратегічні економічні проекти України без зовнішніх запозичень, про що неодноразово згадувалося в юридичній літературі.

Розглянемо потенційну ефективність запровадження накопичувальної системи у поєднанні з економічною стратегією. Наприклад, за один рік в накопичувальній системі може акумулюватись 30-60 млрд. грн. (1-2 млрд. євро) із тенденцією до зростання цієї суми. Цієї суми достатньо для побудови сміттепереробних заводів у кожній області. Близько 6% території України зайнято сміттєзвалищами. За один рік можна вирішити цю проблему власними силами без зовнішніх запозичень. Ми маємо у підсумку робочі місця на десятиліття, поповнення бюджету, транспортну логістику, тощо. Очевидно, що такий підхід є прикладом ефективної економічної стратегії, яка в тому числі сприяє і вирішенню питання щодо підвищення соціальних стандартів, адже прибуток від діяльності сміттєпереробної галузі буде враховано у складі інвестиційного доходу накопичувальної системи і в кінцевому рахунку пенсіонери отримують додатково до існуючих пенсій реальні гроші, так як це відбувається в розвинутих країнах.

До нової економічної стратегії повинні бути включені такі пункти, як енергетична незалежність держави, ринок землі, автомобілебудування, космічна та авіаційна галузь, військова промисловість, тощо. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» досить велику увагу приділив правовій регламентації пасивних операцій. Натомість, акцент мав би бути зроблений на економічні проекти, які мають багаторічну перспективу.

На даному етапі більша частина електроенергії генерується на атомних станціях, побудованих за часів СРСР. Їх термін експлуатації близько 50 років і він неминує збігає. Не потрібно бути футурологом, щоб зрозуміти, що з розвитком цивілізації потреба в електроенергії буде тільки зростати. Наразі існуюча енергосистема – це корупційна машина по збагаченню декількох олігархічних сімей, відомих кожному українцю. Але чи відповідають такі реалії економічній стратегії? Відповідь є очевидною. Виробіток електроенергії на існуючих АЕС не має віддаленої перспективи. Чи потрібно інвестувати кошти в побудову нових АЕС є дискусійним. Досвід Чорнобильської трагедії і Фукусіми свідчать не на користь такого шляху. Неправильне поводження з ядерними матеріалами може обернутися трагедією для усього людства. Можливим виходом для атомної енергетики є вивчення питання по побудові реакторів, в яких можуть використовуватися як хімічні елементи із швидким терміном періоду напіврозпаду, такі як дейтерій і трій, так і з великим періодом напів-

розпаду, наприклад торій, що є більш безпечним, порівняно з ураном і плутонієм. Такі технології були ще в 60-х роках минулого сторіччя у США, однак не набули популярності, оскільки не мали цінності для мілітарних цілей, оскільки в торієвому циклі неможливо зробити ланцюгову реакцію. В даному напрямку потрібні консолідовані зусилля групи країн. Це може бути і в рамках ЄС-Україна, оскільки обидві сторони мають серйозний досвід в атомній енергетиці. Для прикладу, влітку 2021 року в Китаї вже анонсовано запуск пілотного проекту на торієвому циклі потужністю близько 1 мегавату. Після успішних випробувань та вдосконалення технічних аспектів, потужність буде збільшено до промислових об'ємів.

Паралельно з цими дослідженнями мають проводитися дослідження і розробки екологічних джерел видобутку електроенергії. Мається на увазі і вдосконалення існуючих, наприклад сонячні панелі є витратними, мають низький ККД, займають велику площу. Відповідно слід збільшити наукоємність існуючих екологічних способів видобутку електроенергії, як вітрогенераторів, сонячних панелей, гідросистем, тощо. На правах наукової гіпотези зазначу, що слід було б більш ретельно переглянути існуючі патенти і корисні моделі, які вже знайшли своє втілення в існуючих електрогенеруючих установках, про що також згадується в науковій літературі. У минулі роки Україна на порядок більше втрачала від корупційних схем, ніж потрібно було б витратити на наукові розробки в енергетичній галузі. При чому, це потрібно робити швидко, в межах 5-10 років та інвестувати фінансові ресурси в перспективні проекти. Це було б вигідно і Україні і Європейському Союзу на фоні стрімкої економічної експансії Китаю та інших азійських країн. Збільшення об'єму електрогенерації, здешевлення її собівартості є чинником економічного росту (зменшення собівартості енергоносіїв завжди тягне за собою зменшення собівартості товарів, робіт, послуг і призводить до більш швидкого обігу фінансових ресурсів, оскільки населення починає більше купляти) і зменшує енергозалежність України від російського газу, що є стратегічно важливим для нашої країни. Оскільки тимчасово вільні кошти пенсійних фондів у розвинених країнах ЄС та США є основним джерелом довгострокових інвестицій, запровадження пенсійної реформи одночасно з новими економічними проектами буде дуже вдалою, адже запровадження накопичувального пенсіонування буде означати, що перші виплати відбудуться не раніше 10 років. Відповідно, пенсійні активи потрібно інвестувати у високорентабельні проекти.

Пошук альтернативних засобів видобутку електроенергії може гарно інтегруватися у Європейський зелений курс (European Green Deal), оскільки це є стратегічним напрямком і для України і для Європейського Союзу [9]. При цьому

слід було б розширити розуміння альтернативних джерел енергії, передбачених ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» [10]. Наприклад, відомі патенти на генератори та електродвигуни, де використовуються магніти або енергія фізичного вакууму. Щільність енергії вакууму сягає колосальних значень. Один кубічний сантиметр може містити енергію рівну цілій електростанції. Ємність магнітів може зберігатися десятиліттями, деградація може складати близько 1% на рік. Цей період магнітний генератор може безперервно виконувати корисну роботу з перервами на технічне обслуговування та має великий коефіцієнт корисної дії. При цьому, такий спосіб видобутку електроенергії має нульовий вуглецевий слід, що цілком відповідає зеленому курсу ЄС. Маються на увазі розробки Тесла, Серла, Міято, Бреді та інших винахідників.

Реалізація проектів в сфері енергетики могла б дати поштовх до розвитку автомобільної галузі, а саме екологічного електротранспорту. Деякі колишні радянські країни (наприклад Узбекистан, Азербайджан) випереджають нас у процесі запуску у серійне виробництво легкового електротранспорту. В Україні це лише перспективні плани. Однак, ми маємо більший потенціал з оглядом на наявність родовищ літію та титанових руд. (Для довідки, літій титанатні акумуляторні батареї є найбільш безпечними та найбільш витривалими з точки зору кількості циклів заряду-розряду і успішно були випробувані корпорацією Mitsubishi на електромобілях i-Miev за участю виробника елементів живлення корпорації Toshiba). Тенденції світового автомобілебудування свідчать про стабільне зростання сегменту електротранспорту. Вигідність інвестування фінансових ресурсів, у тому числі пенсійних активів є очевидною. Паралельно може розвиватися індустрія переобладнання в першу чергу громадського транспорту на електротягу. На сьогоднішній день витрати електротранспорту на 1 км шляху приблизно в 4-5 разів є нижчими за традиційне паливо. Це призведе як до здешевшення проїзду у населених пунктах, так і до суттєвого покращення екології. У весняно-літній період прогнозується префіцит електроенергії за рахунок альтернативних джерел. Це в значній мірі здешевшує транспортні видатки у цей період, що тягне за собою здешевлення собівартості та зростання економіки, як про це вже зазначалося вище. В той же час наявність префіциту електроенергії буде фактором розвитку систем накопичення електроенергії. Наразі у США, Ізраїлі вже успішно використовуються такі установки. Це і гравітаційні накопичувачі, і величезні теплообмінники та павербанки, останні реалізовані корпорацією Tesla. Автором неодноразово пропонувалося в якості систем накопичення використовувати пневмосистеми, для накопичення кінетичної енергії для подальшого перетворення

на електричну або механічну, в т.ч. для використання в автомобільному транспорті. Такі пневмосистеми були успішно реалізовані в Іспанії на початку двохтисячних та в Україні. Крім того, такі системи накопичення електроенергії сприятимуть диверсифікації енергетичних ризиків, що є особливо актуальним під час потенційних блекаутів.

До перспективних напрямів інвестування слід віднести і аерокосмічну галузь. У першу чергу – це формування парку маломоторної та середньомоторної авіації. В Україні майже відсутнє міжобласне авіа сполучення, відсутні вітчизняні лоукостери. Ця незайнята економічна ніша може бути забезпечена вітчизняними АНами. Це і розвиток вітчизняного авіабудування, і нові робочі місця і покращення внутрідержавного сполучення, логістики, тощо. Аналогічно щодо відносно короткого закордонного авіасполучення в радіусі 500 км. Наприклад, для такого міста як Ужгород лоукостери на напрямки Будапешт, Бухарест, Вена, Варшава, Братіслава будуть користуватися стабільним попитом. Це також незайнята економічна ніша, яку може заповнити вітчизняний АН. Крім того, потужності вітчизняного підприємства можуть бути використані для побудови сучасних та ефективних безпілотних літальних апаратів, як військового призначення так і для потреб промисловості.

Перспективним напрямом є також розвиток космічної техніки. Наприклад, виведення на орбіту супутників або космічних челноків після відбудови нашої національної гордості - літака АН 224 «Мрія», що є набагато дешевшим, ніж використання ракет епохи Фон Брауна і Корольова.

Висновки. Ідея вкладення пенсійних активів у земельні сертифікати не знайшла своє втілення. Однак, інвестування у агро холдінги є досить перспективним. Більшість українців до сих пір проти земельної реформи і відкритого ринку землі, оскільки мають побоювання що це буде використано для розкрадання земельних ресурсів. Якщо би населення було впевнено в тому, що їхні заощадження будуть дійсно інвестовані в земельний бізнес і вони будуть отримувати свій інвестиційний дохід від результатів господарської діяльності у аграрній сфері, то акценти суспільної думки могли б бути зміщені у сторону земельної реформи.

Це лише окремі і далеко не вичерпні напрями потенційного інвестування. Але для повноцінної реалізації вищезгаданих ідей потрібно реальне завершення реформ соціального страхування і, зокрема, пенсійної реформи. Для її законодавчого завершення потрібно скасувати окремі пункти перехідних положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», внести зміни до розділу «гарантії» і негайно вводити їх в дію разом з новою продуманою економічною стратегією. При цьому, інвес-

тування пенсійних активів у високорентабельній галузі економіки повинно провадитися у чіткій кореляції з Керівними принципами ООН з питань бізнесу та прав людини [11] та Європейським зеленим курсом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV (станом на 31 березня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року № 1057-IV (станом на 1 липня 2021 року). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
4. Про державні соціальні стандарти і гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2017-III (станом на 19 листопада 2022 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#n46>.
5. Європейська соціальна Хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року: офіційний переклад (станом на 7 вересня 2016 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.
6. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення від 4 червня 1952 року: офіційний переклад (набрання чинності від 6 червня 2017 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text.
7. Cass R. Sunstein. Against Positive Rights Feature. *East European Constitutional Review*. № 2 1993. P. 35–38. URL: chicagounbound.uchicago.edu/cgi/view-content.cgi?referer=&httpsredir=1&article=12187&context=journal_articles.
8. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/>.
9. Європейський зелений курс. Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>.
10. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 року № 555-IV (станом на 1 січня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>.
11. UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy". URL: <https://www.ohchr.org/en/publications/reference-publications/guiding-principles-business-and-human-rights>.
12. Рогач О.Я., Белов Д.М. Зміна сучасної парадигми українського права в умовах військової агресії з боку РФ. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 70(2). 2022.
13. Легеза Є.О., Белов Д.М., Деякі особливості правового регулювання статусу Державної служби фінансового моніторингу України. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 73(5). 2022.